

УДК 330.342

В.Я. Бідак, канд. екон. наук, ст. наук. спів.

Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів

Управління трудоворесурсним забезпеченням територіальних міграційних систем

В статті досліджуються проблеми управління трудоворесурсним забезпеченням територіальних міграційних систем, порушені викликами зростання транснаціоналізації переміщення працеективного населення. Наголошується на необхідності обґрунтування та розвитку територіальних міграційних систем як специфічно утворюваних ринків праці різного рівня організації.

трудооресурсне забезпечення, територіальні міграційні системи, механізм регулювання ринків праці

Актуальність проблеми. Для того щоб країна та її регіональні суспільні системи не втрачали інформаційно-інноваційний потенціал, окремі складові якого (освітня, науково-технологічна, трудова, культурологічна, екологічна, міграційна та ін.) можуть підтримувати свою внутрішньодержавну та регіональну конкурентоздатність, а з часом увійти на рівнопартнерських засадах у глобалізаційний розподіл праці, політика розвитку людських ресурсів на усіх рівнях їх функціонування має бути підпорядкована державній стратегії культивування та збереження їх інноваційної якості, особливо в умовах різкого зростання транснаціоналізації міграційного руху населення. Оскільки в країні фактично відсутня комплексна державна програма, що має будуватися на єдиній концепції наявних процесів трудової міграційної активності населення, закономірно виникають труднощі, пов'язані з повноцінним врахуванням внутрішньої і зовнішньої, трудової легальної та нелегальної міграції, інтересів та соціального захисту інституту транснаціональної сім'ї трудових мігрантів, а також питань інтелектуальної безпеки, захисту інтелектуальної власності тощо.

Аналіз останніх наукових досліджень. Свідченням значного дослідницького інтересу до проблем трудоворесурсного забезпечення регіонів, міграційного руху населення, питань соціального захисту мігрантів є публікації Е.М. Лібанової, О.А. Малиновської, І.М. Прибиткової, І.Л. Петрової, Л.С. Лісогор, І.К. Бондар, О.А. Грішньої, В.І. Куценко, О.В. Позняка, М.Д. Романюка, У.Я. Садової, О.Ф. Новікової, А.М. Колота та інших українських вчених. Регулювання міграційного руху населення вимагає суттєвого вдосконалення. Невирішеність багатьох питань у цій сфері негативно позначається на якості трудоворесурсного забезпечення економіки регіонів.

Мета роботи. Метою дослідження є висвітлення питань ефективізації управління міграційними процесами, пов'язаних з викликами транснаціоналізації міграційної сфери.

Викладення основного матеріалу дослідження. Науковий інтерес до питань міграції населення, зокрема її транснаціоналізації, чітко засвідчує, як мінімум, існування двох проблем. Перша: в державі вже на початках збільшення темпів динаміки міграційних процесів проблема управління і регулювання ними була зосереджена не в одному вузлі, а в діяльності різних соціальних інституцій. Друга: досі не налагоджена ефективна система статистичних джерел інформації, за якими можна здійснювати перманентний моніторинг дослідження вказаної проблематики, що дозволяло б вірогідно прогнозувати тенденції, вектори, сучасні виклики та ризики

розвитку міграційних потоків в Україні, селективно відслідковуючи їх щодо різних соціальних верств економічно активного населення, його базової мотивації та самомотивації, в тому числі у сфері інтелектуальної міграції. У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує проблема обґрунтування організації та розвитку територіальних міграційних систем (ТМС), тобто специфічно утворених ринків праці різного рівня організації, обумовлених укладанням міграційних трудових договорів та угод як у середині країни (ендогенна територіальна міграційна система), так і на міждержавному рівні (екзогенна територіальна міграційна система) [1, с.55]. Це дозволяє розробляти підходи до дослідження міграційної компонентної структури державної соціальної політики, визначення її форм, видів, векторів розвитку, визначення та аналізу міграційних ризиків, функціонального наповнення і, загалом, управлінських механізмів її реалізації.

Статистичні дані стосовно міграційної активності громадян країни та її регіонів переконливо свідчать про тривалий період скорочення населення у результаті посиленого виїзду в трудову міграцію. І лише, починаючи з 2005 р., має місце певний міграційний приріст населення країни та деяких регіонів. Позитивні зрушення в плані міграційного приросту населення притаманні лише для м. Києва та столичної області, АР Крим, Одеської, Харківської та деяких інших областей. Зокрема, населення Києва у 2010 році внаслідок міграції зросло на 10,6 тис. осіб, Одещини – на 5,1 тис. осіб, Київської області – на 4,6 тис. осіб, АР Крим – на 3,4 тис. осіб і т.д. [2, с. 123-124; 3, с.346-348]. Однак ці зрушення ще не стали характерними як для Львівської, так і для майже всіх інших областей Західного регіону. Так, наприклад, якщо у 2007 р. населення України внаслідок переважання імміграції над еміграцією зросло на 16,8 тис., а в 2010 р. – на 16,1 тис. осіб, то у Львівській області сальдо міграції продовжувало залишатись від'ємним, досягаючи у відповідних роках 1,2 і 0,9 тис. осіб. Відзначимо, що це скорочення суттєво знизилось у порівнянні з початком нинішнього десятиліття, коли чисельність населення області в результаті надмірної еміграції скоротилось на 17,9 тис. осіб. Збереження переважання еміграції в області, незважаючи на радикальне зменшення її обсягів, підтверджує факт продовження втрати людського потенціалу, а отже створює істотні труднощі на шляху вирішення в регіоні актуальних для нього соціально-економічних проблем. Що стосується напрямків міждержавної міграції, то носії трудового потенціалу регіону найчастіше виїздили в такі країни як Російська Федерація, Німеччина, США, Ізраїль, Польща та ін. Так, зокрема, у 2010 році з області в Німеччину вибуло 400 осіб, Російську Федерацію – 300 осіб, США та Ізраїль – по 200 осіб, а у всі інші країни-реципієнти – 1100 осіб. При цьому позитивним сальдо міграції з розрахунку на 10000 наявного населення області виявилось лише по відношенню до Росії [4]. Офіційна статистика лише фіксує такий стан речей, однак для виявлення більш реальної картини та здійснення прогностичних розрахунків міграційної активності на перспективу необхідним є залучення управлінських важелів міграційної політики, в тому числі і на регіональному рівні її здійснення в рамках територіальної міграційної системи.

Регіональна міграційна політика є особливим інституційно й законодавчо оформленим видом діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування, що пов'язаний з системою суспільних відносин щодо контролю, моніторингу, аналізу, коригування стану міграційної ситуації в межах відповідної територіальної суспільної системи, а також з територіальною організацією та регулюванням міграційної активності її мешканців. Метою регіональної міграційної політики повинно бути забезпечення належних умов демографічного, соціально-економічного, правового, соціокультурного розвитку регіонів шляхом регулювання кількісного й якісного складу, інтенсивності міграційних потоків (внутрішніх, зовнішніх, транзитних),

загалом, ефективного використання потенціалу територіальної міграційної системи.

Територіальна міграційна система є сукупністю всіх ланок міграційної сфери суспільства, яка на тому чи іншому рівні організації покликана організувати і за допомогою своїх механізмів керувати міграційними процесами з урахуванням характеру взаємозв'язків (соціальних, трудових, інформаційних, знанневих, капіталів, послуг, та інших) між елементами, що утворюють цю систему. Структурний стержень територіальної міграційної системи за будь-яких умов організовується з її прив'язкою до певної території, контурно обмеженої політико-адміністративними границями, а також обов'язково наділяється управлінським (керуючим) ядром.

Виходячи з визначення системи як впорядкованої множини структурно взаємозв'язаних і функціонально взаємозалежних елементів [5, с.83], зосередимо в подальшому увагу на одній з основних задач регуляторного дослідження міграційних процесів – проектуванні системи керування, яка має опиратися на побудову функціонального алгоритму керування. Під алгоритмом керування розуміється системне співвідношення, яке виражає процедуру обробки введеної в керуючий блок інформації з метою визначення керуючої дії. Під завданням знаходження вказаного алгоритму будемо розуміти синтез алгоритмів керування. Синтезований алгоритм керування має особливо важливе значення при розробленні систем керування складними динамічними об'єктами [6], прикладом яких у нашому випадку виступає ТМС, а її керуючим блоком – Державна міграційна служба України.

ТМС є відкритою системою, що досить часто виступає складовою, з одного боку, більш загальної суспільної системи, яка включає в себе елементи досліджуваної системи, а з іншого – як частина системи ресурсів для забезпечення потреб суспільства, насамперед, ринків праці. Одночасно ТМС як соціально-економічна система є цілеспрямованою системою і визначається завданням системних об'єктів, їх властивостей і зв'язків між ними. Системні об'єкти – це вхід, процес, зворотний зв'язок, вихід [7]. Крім того ТМС відповідає принципам структурованості, ієрархічності, а також соціальної і економічної раціональності.

За своєю структурою ТМС вбирає в себе організаційну та функціональну складові, які в свою чергу забезпечують механізм регулювання міграційних процесів на державному і регіональному щаблях управління. Механізм регулювання міграційних процесів на державному рівні опирається передовсім на теоретико-методологічні основи досягнення пріоритетних цілей реалізації людського (трудоного) потенціалу країни з опорою, по-перше, на фундаментальні основи державної соціальної політики та її захисної функції у сфері міграції і, по-друге, на оцінку соціально-економічного стану мігруючого населення, а також рівня його захищеності.

В основі вироблення управлінських рішень механізму державного регулювання повинна стояти Науково-експертна рада з питань діяльності державної міграційної системи в Україні. Її управлінські важелі базуються на визначальних положеннях політики управління міграцією та концепції створення єдиної національної бази даних управління міграційними потоками. В свою чергу засоби державного забезпечення системи управління міграцією охоплюють наступні елементи: інституційне забезпечення (суб'єкти управління), законодавче забезпечення (існуючі правові акти), інформаційне забезпечення (інформаційна база даних та зв'язків), організаційно-програмні важелі, фінансово-економічну основу. Так, інформаційне забезпечення передбачає запровадження перманентного моніторингу стану і проблем міграції населення (насамперед трудової), а також облік міграційних потоків і, безумовно, аналітичну структурно-кваліметричну оцінку цих потоків. Це забезпечення постійно підтримує (оновлює) державна інформаційно-автоматизована система реєстрації фізичних осіб та їх документування. Результатом інформаційного забезпечення

системи управління міграцією є формування національної бази даних, яка періодично поповнюється даними з державного реєстру виборців, а також переписних чи опитувальних листів та інших джерел даних про населення. Таким чином, сформована база даних є вихідним елементом для управління (регулювання) міграційними потоками.

Окремий блок інституційного забезпечення механізму повинен включати перелік державних і недержавних інституцій, з якими корелює свою діяльність Державна міграційна служба України. Це, передовсім: Кабмін України; Рада з питань трудової міграції; Міністерство закордонних справ України; Міністерство внутрішніх справ України; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; Комісія при Президентові України з питань громадянства; Прикордонні служби; Служби зайнятості; Органи державної податкової служби; Представництво з міжнародної міграції в Україні; Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України; Науково-дослідні інститути НАН України; Всеукраїнська профспілка працівників-мігрантів в Україні та за її межами; Громадські організації та інші інституції.

Щодо функціональної складової забезпечення діяльності територіальної міграційної системи, то алгоритм її реалізації повинен охоплювати принаймні такі необхідні функції:

- а) функція узгодження національного законодавства з міграції з міжнародними стандартами;
- б) функція санітарно-гігієнічного контролю потоків міграції (у т.ч. біометрична верифікація);
- в) функція контролю квот імміграції в Україну (селективний підхід);
- г) функція контролю квот еміграції з України (в т.ч. кваліфікованих фахівців);
- д) функція контролю наслідків ситуативної міграції (наприклад, для Львова як приймаючого міста Євро-2012) та інших екстраординарних заходів;
- е) соціально-захисна функція стосовно мігрантів;
- є) функція протидії нелегальній міграції;
- ж) функція упередження злочинності;
- з) функція сприяння інтеграції мігрантів в суспільні системи;
- и) контроль за кількісно-якісними параметрами мігруючої робочої сили;
- і) контроль за регіональним розміщенням мігрантів;
- ї) функція моніторингу міграційної мотивації соціальних груп населення регіону;
- й) аналітично-прогнозна функція; к) власне управлінська функція;
- л) функція удосконалення ТМС (модернізаційна) та ін.

В залежності від позитивного чи негативного результату в реалізації кожної з наведених функцій вносяться регулюючі корективи щодо зменшення чи усунення неузгодженостей, ризиків, пов'язаних з явищем міграції та виробляються управлінські директиви тими інституціями ТМС, які відповідають за означену конкретну функцію. Таким чином відбувається регулювання ТМС через її керуюче ядро, в якому визначається поділ організаційних зв'язків на керуючі, які обслуговуються директивною інформацією, і виконавські, які обслуговуються звітною інформацією, і яке організовує інформаційний вплив суб'єкта управління, тобто керуючої підсистеми на його об'єкт – керовану підсистему ТМС. Отже зазначені управлінські функції, організовані управлінським циклом, входять до множини регуляції такої соціально-економічної системи як ТМС і характеризують специфічні види управлінської діяльності: аналітичну, діагностичну, селекційну, комунікаційну, організаційну, корекційну, модернізаційну, інноваційну, функцію прогнозування.

Наступною ітерацією функціонування управлінського механізму є прогнозна стадія його алгоритму. Вона передбачає вироблення тенденцій міграційних процесів на перспективу (поточні та довгострокові прогнози). Таким чином, реалізація державної (регіональної) міграційної політики засобами та інструментами механізму функціонування територіальної міграційної системи передбачає вирішення низки наступних завдань:

- підвищення рівня національної безпеки;
- оптимізацію демографічної ситуації;
- посилення правового та соціального захисту мігрантів;
- підвищення ефективності використання соціально-трудового, в тому числі інтелектуального потенціалу суспільних систем усіх рівнів організації;
- вироблення прогнозу щодо тенденцій міграційної активності населення в ТМС;
- вироблення цілереалізуючих напрямків при формуванні державної політики у сфері міграції на перспективу з метою збереження міграційного балансу трудового потенціалу території;
- вироблення напрямів удосконалення самих механізмів державного регулювання міграційних процесів в ТМС та ін.

Для ефективного функціонування механізму управління міграційними процесами в часовому вимірі його алгоритм передбачає вироблення напрямів корекції самих складових механізму через потрібну кількість ітерацій, тобто на $n+1$ ітерації вводяться відповідні корективи відносно n -ї ітерації з опорою на соціально-гуманістичний напрямок дослідження міграційної активності населення та аналіз його міграційно-трудової мотиваційної структури, зокрема в регіоні.

Аналіз основних концепцій державної політики у сфері транснаціональної міграції уможливив виділити такі імперативи та соціально-економічні, правові механізми впливу: а) активне регулювання (держава за допомогою правових механізмів національних і міжнародних правових актів, угод регулює міграційні потоки, у т.ч. інтелектуалів, а відтак - стимулює їх повернення); б) невтручання (держава фактично усувається від регулювання міграції кваліфікованих кадрів, обмежуючись визнанням за людиною її невід'ємного права на свободу переміщення); в) орієнтація на перспективу розвитку (трудова, зокрема інтелектуальна міграція регулюється на наднаціональному рівні, дотримуючись інтересів особистості та держави, звідки походить емігрант, у рамках світового співтовариства).

Висновки та перспективи подальших наукових розробок в даному напрямі.

Таким чином, взаємозв'язок міграційної трудової активності населення з економічним, соціальним, демографічним впливом на регіони країни, а особливо з перспективами реалізації її інноваційної моделі та забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, підсилений транснаціональними викликами в управлінні міграційними процесами у напрямку розвитку та підтримання політичних, економічних, соціальних, сімейних та культурних відносин міжнародних мігрантів незалежно від країни їхнього походження чи перебування, перетворення міграційного капіталу у важливе джерело інвестиційного ресурсу, як і стан розробки стратегічної мети міграційної політики на державному рівні, декларують нові завдання щодо виділення більш чітких пріоритетів її оптимізаційного регулювання, а саме напрямків заохочення, стримування, збалансування, стабілізації. На вирішення цієї мети якраз і спрямовується обґрунтування необхідності побудови і розвитку територіальних міграційних систем з виробленням ефективних механізмів регулювання їх функціонування.

Список літератури

1. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / Зб. наук. пр. / Сер. «Проблеми регіонального розвитку»; Наук. ред. У.Я. Садова. НАН України, Інститут регіональних досліджень – Львів, 2011. – 528 с.
2. Статистичний збірник “Регіони України” 2009. Част. I. – Київ : Держкомстат України. – С.123 – 124.
3. Статистичний щорічник України за 2010 рік. – Київ : Державна служба статистики України. ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.
4. Статистичний щорічник Львівської області за 2010 рік. Част. I. – Львів : Держкомстат України, Головне управління статистики у Львівській обл. – С. 222.
5. Згуровський М.З. Системний аналіз : проблеми, методологія, застосування (рос. мовою) / М.З. Згуровський, Н.Д. Панкратова Н.Д. // Київ, «Наукова думка», 2005. – 744 с.
6. Системний підхід в аналізі економічних явищ і процесів [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://libfree.com/_pidhid_analizi_ekonomichnih_yavisch_protsestiv.html 130410728_ekonomikasistemniy
7. Федоренко Н. П. Системный подход к изучению экономических явлений / Н. П. Федоренко // Математика и кибернетика в экономике : Словарь-справочник. М., 1975. – С. 517.
8. Ольшевська І.П. Транснаціоналізм бізнесу і нова роль мігрантів // І.П. Ольшевська. Вісник Прикарпатського університету. Вип. 5. – 2007. – С. 198 – 204.

В.Будак

Управление трудовресурсным обеспечением территориальных миграционных систем

В статье исследуются проблемы управления трудовресурсным обеспечением территориальных миграционных систем, вызванные ростом транснационализации перемещения трудоактивного населения. Отмечается необходимость обоснования и развития территориальных миграционных систем как специфически образованных рынков труда разного уровня организации.

V.Bidak

The management of labor resource providing of the territorial migration systems

The problems of management of labor resource providing of territorial migration systems, that raised challenges of growing transnationalization of moving labouractive population are investigated. The need for study and development of regional migration system as specifically formed labor markets of different levels of organization is declared.

Одержано 07.03.12